

PRVNÍ PRAŽSKÁ DEFENESTRACE

Petr Čornej

KAROLINUM

První pražská defenestrace

Krvavá neděle uprostřed léta

Petr Čornej

Recenzovali:

prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.

Mgr. Robert Novotný, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Praha 2024

Redakce Václav Hozman

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Obálka a sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání druhé, přepracované

V Nakladatelství Karolinum vydání první

Obálka: Ludvík Kohl: K českým dějinám – Defenestrace, 1788,
pero-tuš, papír, 357 × 515 mm, Národní galerie v Praze, inv. č. K 32721

Strana 3-4: Novoměstská radnice – vstupní gotická síň zbudovaná roku
1412, současný stav, foto: Oto Palán

Strana 5: Júdit s uťatou Holofernovou hlavou, Státní oblastní archiv
Třeboň, rukopis A2, Bible litoměřicko-třeboňská, titulní list

© Univerzita Karlova, 2024

© Petr Čornej, 2024

Cover photo © Národní galerie v Praze, 2024

ISBN 978-80-246-5945-9

ISBN 978-80-246-5974-9 (pdf)

ISBN 978-80-246-5975-6 (epub)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

**Dozrymagie
Skonalysie
knyehy Dole
stowi Dozry
nagysie skiny
hy Judith. Dz
wyzdovel tem**

**A Achish
tak pak kral
medsky pod
robyl a pobyl**

mezil lid pod svu ryzny. V dye
lalsi. si mysto mozne ucinu
gest wydyel quire Arabacany
zkamene gelynycho a zeta
neho. V dyelal gest red oholo
mecho. Wsly se smesat lofer
a wshyry lofer trzdeety a lre
ze nadim vsta wst qsa lofer ty

Knyehy Judith

W na gnu vhu qmbo red bi
la natarde stmyre dnydcar
nob stvota. A biamy qcho pod
wysoty hramy. A stvotaie se
zakoto mozan w hie sive hvyf
ki. A w hie vale swich mnoch
wzomow. A wzor: lca dnycho
nadatcho kralowstwie siveho
stabuechodonozor. kral stvoty
gent kralowstwie w stvoty se
miesie beliken. kral gest naby
Arabacany. a val qcho naby
lkon uel gest stvoty kagan to
dle. Eufatay a Tigris a nadar
namoli. Eno cholm kral. Eho
forstcho. Tedy se gest nabylo
kralowstwie. Nabuechodonozor
uo. a stvotaie se w dyelal. A uo
stal gest kralowstwie. A uo
mely p. w. Tadar a kralowstvie
bide w. Tady na wclke plany
gest stvota. Eufatay a kralowstvie
kralowstvie. A uo stvotaie se
kralowstvie. A uo stvotaie se
a do wstie zemie. Eufatay a odbrud
a do hor muryzyny. Eufatay
kralowstvie postal gest sive postl.
A nabuechodonozor kral stvoty
abiamy. Dan dale. A uo wstie
kralowstvie. A uo wstie kralowstvie
ornoyediel. A uo wstie kralowstvie
st. A uo wstie kralowstvie. A uo
wstie kralowstvie. A uo wstie kralowstvie
naby se kral nabuechodonozor. a
wstie wstie kralowstvie. A uo
gest na sive kralowstvie. A uo
swem kralowstvie. A uo wstie kralowstvie
wstie kralowstvie. A uo wstie kralowstvie

L Eufatay a Tigris a nadar
namoli. Eno cholm kral. Eho
forstcho. Tedy se gest nabylo
kralowstwie. Nabuechodonozor
uo. a stvotaie se w dyelal. A uo
stal gest kralowstvie. A uo
mely p. w. Tadar a kralowstvie
bide w. Tady na wclke plany
gest stvota. Eufatay a kralowstvie
kralowstvie. A uo stvotaie se
kralowstvie. A uo stvotaie se
a do wstie zemie. Eufatay a odbrud
a do hor muryzyny. Eufatay
kralowstvie postal gest sive postl.
A nabuechodonozor kral stvoty
abiamy. Dan dale. A uo wstie
kralowstvie. A uo wstie kralowstvie
ornoyediel. A uo wstie kralowstvie
st. A uo wstie kralowstvie. A uo
wstie kralowstvie. A uo wstie kralowstvie
naby se kral nabuechodonozor. a
wstie wstie kralowstvie. A uo
gest na sive kralowstvie. A uo
swem kralowstvie. A uo wstie kralowstvie
wstie kralowstvie. A uo wstie kralowstvie

A w stvoty awdymagst a w stvoty
stvoty gest su

Obsah

Inspirace /11

EXPOZICE: 11. července 1415 – 20. ledna 1417 /17

Dva listy z Kostnice /19

Svaz husitské šlechty /25

Pražská „česká obec“ /32

„Dušičkový“ převrat /40

Královi milci, vrátní a důvěrníci /47

Zápas s koncilem /54

KOLIZE: 21. ledna 1417 – 25. února 1419 /59

Spojenectví elity: Čeněk z Vartenberka a pražská univerzita /61

„Druhý Nero“ /73

Nástup radikálů /79

Zikmundův šach /84

KRIZE: 26. února – 29. července 1419 /89

Úskalí kompromisu /91

Jarní Praha /99

Poutě na hory /109

Příčiny vzpoury /115

PERIPETIE: 30. července 1419 /125

Den D /127

Znak – význam – smysl /141

Spor o interpretaci /149

KATASTROFA: 31. července 1419 – 15. května 1420 /157

Václavova kapitulace /159

Revoluce jako slavnost /164

Setkání se Zikmundem /170

Postskriptum /182

Poznámky /184

Výběr z pramenů a literatury /205

Seznam zkratk /229

Seznam vyobrazení /231

Summary /235

Jmenný rejstřík /236

*Naším politikům,
aby si uvědomili, jak mohou dopadnout.*

Inspirace

V neděli 17. července 1418 se spiklenci shromáždili v novoměstském kostele sv. Klimenta. Svůj plán již dříve promysleli a připravili. Teď se jen potřebovali ujistit, že od chystaného činu neustoupí. Nedávno vybudovaná svatyně byla vhodným místem k stvrzení přijatých závazků i k navození povznášející nálady před krvavým dílem, které je čekalo. Všichni se vyzpovídali knězi, jehož do utajené akce zasvětili a od kterého následně obdrželi rozhrěšení. Poté přistoupili k svatému přijímání. Před vlastním svědomím i před Bohem byli nyní čistí. Zbývající nedělní čas jim plynul zvolna, rytmitizován pocity nedočkavosti, napětí i obav. Událost, jež záhy vstoupila do dějin, měla vyhlížet jako spontánní výbuch nespokojenosti. Nikdo ze spiklenců asi nezamhouřil oči. Hned za úsvitu znovu zamířili, tentokrát skrývající své zbraně, do kostela sv. Klimenta, aby tu společně vyčkali na smluvený signál.

Na prahu pondělního rána 18. července (byl právě den sv. Arnulfa) se na předměstí ozval táhlý zvuk pastýřského rohu, znamení, že je čas vyhnat dobytek na pastvu. Pro spiklence, mezi nimiž převažovali řezníci, soukeníci, nožíři, ševci, zedníci, koláři i příslušníci dalších cechovních řemesel, to byl povel k útoku na radnici. Pyšná budova na rynku neodolala ataku desítek mužů, k nimž se přidávali další a další. Bednář Jakob Kreuzberg vyvrátil dveře od radniční věže, na níž vzápětí sládek Matthäus Hengesweib rozhoupal zvon. To už byla celá Vratislav na nohou. Představitelé městské samosprávy, kteří se dostavili do úřadu, rozpoznali hrozící nebezpečí příliš pozdě. Z radní místnosti v přízemí zmateně prchali po úzkém schodišti do kaple. Poté, co se útočníkům, ozbrojeným oštěpy, noži, dýkami a meči, podařilo vyломit mříž od branky, pochopili, že je zle. Utěšovat se snad mohli jen vzpomínkou na 15. září 1406, kdy vzbuorence uklidnila okamžitá rezignace městské rady. Relativně pokojný scénář se však neopakoval.

Zatímco radniční prostory obsadil rozvášněný dav, vůdcové rebelů vyčítali dopadeným konšelům, členům městského soudu i obecním starším provinění, jimiž poškodili celou Bratislavu. Na prvním místě to bylo bezohledné vypsání nových daní, motivované snahou urychleně naplnit městskou pokladnu, dále neochota přihlížet k zájmům řemeslnictva i neoprávněné uvěznění několika obyvatel. Slova „obžalovaných“ nikoho nezajímala.

Šest mužů odvěkli ozbrojení povstalci z radniční budovy k pranýři. Tady purkmistr Nikolas Freiberg, členové městského soudu Hans Sachsen, Heinrich Schmieden a Johann Stille, někdejší konšel Nikolas Fäustling i bývalý městský soudce Nikolas Neumarkt nedobrovolně poklekli. O hlavy je údajně připravil meč, který kdysi městu daroval římský císař a český král Karel IV. Ještě vypjatější a srdceryvnější výjev nabídl usmrčení Johanna Megerleina. Nešťastník se schoval pod střechou radniční věže, leč neunikl slídivé pozornosti svého příbuzného Georga Rathburga, profesí ševce. Rozlíčený obuvník bratrance dopadl, přemohl a poté svrhl z okna mezi přihlízející vzbouřence, kteří těžce zraněného muže ubili na Rybném trhu oštěpy. To vše praví pozdní, ale podrobnostmi překypující pramen.¹

Ačkoliv rabování na radnici trvalo celých pět dní, podařilo se ve městě udržet pořádek, zabránit loupežím i dalším násilnostem. Zločinecký polosvět a bratislavská „ulice“ nedostaly příležitost, aby se na povstání přiživily. Je to neklamný důkaz, že převrat byl dokonale zorganizován a jeho strůjci si nad průběhem dramatického dění udrželi kontrolu. Zřejmě jim napomohla i prameny zamlčená okolnost. Většina bratislavských obyvatel s počínáním rebelů se vši pravděpodobností sympatizovala.

Výraznější škodu utrpěla pouze radnice. Povstalci vypálili masivní truhlici a v ní uložené listiny roztrhali, propíchali či odnesli.² Z dalších truhel zmizely peníze, rebelové se zmocnili též zbraní i zbroje a propustili vězně, mezi nimi zřejmě několik lidí vsazených do žaláře kvůli nesouhlasu s vypsáním nových daní. Svými kroky tak dali najevo, že negují právní situaci, již považovali za špatnou a kterou hodlali změnit. Sedm zabitých stačilo, aby veřejnost získala dojem, že hlavní viníky neutěšených poměrů stihla zasloužená odplata. Přívržence staré městské vlády pak mimosoudní exekuce vyděsila a strach jim zavřel ústa. Ostatně sedmičku středověk

Obr. 1 Vratislavská radnice – stav v 19. století

pokládal za dokonalé číslo, navozující představu úplnosti a boží přízně. Zásadním předpokladem pro nastolení nového a spravedlivějšího pořádku byla celková personální obměna hlavních městských úřadů.

Ve Vratislavi se městská správa tradičně opírala o dva orgány. Nejvyšším byla městská rada (čítající 8–12 osob), druhým pak městský soud složený zpravidla z 11 členů a radě fakticky podřízený. Hlavní zastoupení v radě i v městském soudu měly ve Vratislavi tradičně patricijské rodiny, elita nejbohatších měšťanů, kteří mezi sebe nechtěli nikoho pustit, i když čistě teoreticky mohl do rady kandidovat každý obyvatel usedlý ve městě. Tato situace budila již od sklonku 14. věku nespokojenost početného řemeslnictva, domáhajícího se většího podílu na správě mimořádně bohatého města. Nepokoje a vzpoury se opakovaly téměř v každém desetiletí (1388, 1390, 1406), aniž se poměry – navzdory usnesením vyhrazujícím řemeslníkům pevně určený počet míst v radě – výrazněji změnily.³ Vše vyvrcholilo v červenci 1418, kdy bezprostřední záminku k násilnému převratu zavdala nespokojenost s vypsáním nových daní a způsobem jejich výběru. Skutečné pohnutky povstání byly ovšem hlubší, zvláště snaha zlomit hegemonii tradičních vládců města a rozšířit okruh lidí v klíčových městských orgánech jak o patricije, kteří se k výkonu funkcí zatím nedostali, tak o řemeslníky, zejména členy významných cechovních korporací.⁴ Prim mezi nimi hráli řezníci, ve středověkých městech početné a dobře organizované řemeslo. Zřejmě druhotné byly důvody etnické. Humanista Bartel Stein nazval se stoletým odstupem kostel sv. Klimenta víceméně svatyní „Poláků a rybářů“,⁵ avšak personální obsazení vratislavské rady i městského soudu po převratu ukazuje, že slezskému centru nadále politicky dominovalo německé etnikum.⁶ Steinova slova berme proto jako nadsázku intelektuála, s pohrdáním se distancujícího od prostých obyvatel vratislavského Nového Města.

Snahy řemeslníků získat větší podíl na řízení městské obce nebyly žádným vratislavským specifikem. Politické a sociální pnutí mezi patriciátem a řemeslnictvem, ústící v otevřené konflikty, bylo v období pozdního středověku příznačné pro celou řadu velkých měst, zejména v německých oblastech říše, v severní Itálii, Francii i v nynější Belgii. Vratislav, jakkoliv její měšťanské vrstvy byly převážně německé, ležela ovšem ve Slezsku,

začleněném ve 14. století do svazku zemí Koruny české. V rámci teritoriálně roztržštěného Slezska i celého českého soustátí zaujímalo město jedinečnou pozici. Bylo nesporně nejvýznamnějším obchodním střediskem, situovaným na křižovatce dálkových kupeckých tras směřujících ze západní Evropy na Krakov a z podunajské Vídně k Baltu. Počet zdejších obyvatel se blížil dvaceti tisícům, což z Vratislavi činilo středoevropské velkoměsto. V rámci Koruny české jí v žebříčku lidnatosti patřilo druhé místo, hned za Prahou. Kromě toho bylo největší slezské město biskupskou metropolí a sídlem tří kapitul, umístěných v církevním okrsku na pověstném Tumském ostrově.⁷ Povstání, jež v červenci 1418 vypuklo, mohlo tudíž mít závažné důsledky nejen pro město samotné.

Tento rozměr si dobře uvědomovali také organizátoři převratu. Zvláště ožehavá byla reakce českého krále Václava IV., pod jehož přímou vládu Vratislavské knížectví i s městem Vratislaví spadalo. Zájmy českého panovníka a Koruny české tu zastupoval vratislavský hejtman, jímž byl od roku 1413 Jindřich Lefl z Lažan, známý jako ochránce Jana Husa.⁸ I když se ani pan Jindřich vratislavským problémům soustavněji nevěnoval, vyvstávalo reálné nebezpečí, že Václav IV. bude převrat hodnotit jako vzpouru proti panovnickému majestátu, neboť obsazení vratislavské městské rady náleželo do jeho kompetence. Královo chování bylo sice v mnoha ohledech nepředvídatelné, z některých náznaků se však dalo usuzovat, že rebelové uspějí a město samo vyvázne bez větší pohromy. Sepětí Vratislavska s Prahou se po roce 1410 uvolňovalo a Václava IV. trápila především neklidná situace v Čechách. Pokud spiklenci s oběma okolnostmi skutečně počítali, byla jejich úvaha správná.⁹

Král, který Vratislav naposledy navštívil koncem roku 1408, výsledky převratu akceptoval. Dne 10. srpna 1418 (tedy nikoliv v Popeleční středu, kdy se vratislavští konšelé tradičně ujímali úřadu) ustanovil podhejtman Vratislavského knížectví Hans Wiltperg s panovníkovým souhlasem novou městskou radu i městský soud. V radě nezasedl žádný z měšťanů zastávajících konšelský úřad ve dvou předchozích obdobích. V čele orgánu se ocitl starý a šedivý Heinrich Gürteler, doložený jako člen rady už v roce 1380, městský soud pak řídil Nikolas Büttner, oba byli původem z patricijských rodů. Většina ostatních konšelů a soudců patřila mezi *homines*